

Good Lives Model tukityön viitekehystenä
Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluissa

Siiri Winter

Opinnäytetyö, kevät 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Winter, Siiri. Good Lives Model tukityön viitekehyksenä Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluissa. Helsinki, kevät 2018, 43 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK).

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka tarkoitus on kuvata voimavarakeskeisen Good Lives Model –viitekehyksen (GLM) roolia Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetussa asumispalvelussa. Aihetta tarkastellaan kahdesta näkökulmasta; Miten työntekijät toteuttavat GLM:ia käytännössä ja millaisia kokemuksia heillä on sen käytöstä. Lisäksi tavoitteena on tarjota tietoa tukiasumispalvelujen kehittämisen tueksi. Aineisto kerättiin haastattelemalla Kriminaalihuollon tukiasumispalvelujen asumisohjaajia loka-marraskuussa 2017. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastattelut analysoitiin induktiivisella teemoittelulla.

Tutkimuksen tuloksena on, että asumisohjaajat toteuttavat Good Lives Modelia vaihtelevasti. Pääasiallisia keinoja olivat keskusteluapu, GLM –lomake, palveluohjaus, sääntöjen valvominen, Teema-ryhmä ja säätiön järjestämät työkokeilut. Asumisohjaajat kokivat vaikuttavansa joihinkin GLM:n tavoitteisiin selkeästi enemmän kuin toisiin. GLM esiintyi valtaosassa työn sisältöjä ohuena ja juurtumattomana, Teema-ryhmän ja työkokeilujen ollen poikkeuksia. GLM:n heikko rooli koettiin johtuvan työntekijöiden vaihtuvuuden myötä syntyneestä koulutusvajeesta sekä viitekehyksen nuoruudesta suhteessa työn rakenteisiin. Jatkossa tulee työtiimin koulutusta päivittää sekä pyrkiä asumisohjauksen työn sisältöjen yhtenäistämiseen ehjäksi kuntoutuskokonaisuudeksi.

Asiasanat: asumispalvelut, kriminaalihuolto

ABSTRACT

Winter, Siiri.

Good Lives Model as the framework in supported housing of Probation Foundation. 43 p., 3 appendices. Language: Finnish. Spring 2018. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Program in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis is a qualitative research, aiming to depict the role of resource-based Good Lives Model (GLM) framework in the supported housing of Probation Foundation in Helsinki. There were two research questions: How the employees of supported housing have implemented the GLM in practice, and how they experience the GLM in their work. An additional aim of this paper is to provide information to be used for the development process of the services. The material for the study was collected via focused interviews with the housing counsellors of Probation Foundation in October and November of 2017. The data was analyzed by inductive thematizing.

The results of the research indicated the implementing of Good Lives Model varied amongst the housing counsellors. The main methods of this were supportive discussions, the use of GLM-form, service guidance, supervising the following of house rules, Themes –support group and vocational training organized by the Foundation. The housing counsellors' felt some sectors of Good Lives Model easier to implement than others. For the most part, GLM appears as vague and unreachable except the Themes –group and vocational training. The overall weak role of GLM was seen as the result of lacking professional education for new employees and the newness of the framework in relation to the existing work structures of supported housing services. In the future, further training of the employees should be provided and the contents of work unified to form a complete rehabilitation ensemble for the client.

Keywords: supported housing, correctional service

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	6
3 TUTKIMUSYMPÄRISTÖ	7
3.1 Tuettu asuminen	7
3.2 Tukiasumispalveluiden asiakkaat.....	8
3.3 Asumisohjaus	9
3.4 Asumisohjaajat tutkimuksen kohderyhmänä	10
4 KESKEISET KÄSITTEET	11
4.1 Desistanssi.....	11
4.2 Uusintarikollisuus	11
4.3 Dynaamiset ja staattiset tekijät	12
5 GOOD LIVES MODEL	13
5.1 Asumisohjauksen viitekehys	13
5.2 Teoria	14
5.3 Good Lives Model käytännössä.....	18
5.4 Aikaisemmat tutkimukset.....	20
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
6.1 Aineiston keruu	24
6.2 Aineiston analyysi.....	25
7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	27
8 TULOKSET	29
8.1 Asumisohjauksen keinot toteuttaa Good Lives Modelia.....	29
8.2 Good Lives Model asumisohjaajien kokemana.....	32
9 POHDINTA	38
LÄHTEET	41
LIITE 1 Haastattelurunko	43

1 JOHDANTO

Vuonna 2016 Suomen vankiloiden keskimääräinen asukasluku oli 2478. Luku on 15% pienempi kuin kymmenen vuotta sitten ja vankien määrä suhteutettuna yleiseen väkilukuun on yksi Euroopan pienimpiä (Rikosseuraamuslaitos 2017, 13). Rikosseuraamuslaitos sekä eri järjestöt pyrkivät edesauttamaan rikollisuudesta irtautumista sekä vahvistamaan rikoksentekijöille suunnattua tukea heidän sopeutuessaan takaisin yhteiskuntaan sen osallisina ja osallistuvina jäseninä. (Granfelt 2014, 256.)

2000-luvulle tullessa jalansijaa on saavuttanut ”positiivinen kriminologia”. Tämän lähestymistavan piirissä pyritään rikollisiin tekoihin johtavien tekijöiden välttämisen ja estämisen sijaan löytämään rikoksentekijästä ja tämän ympäristöstä niitä tekijöitä, jotka tukevat rikoksettomuutta. Positiivinen kriminologia puoltaa sosiaalista hyväksyntää, korjaavia kokemuksia ja hyveellisten arvojen kohtaamista työkaluina rikollisuudesta irrottautumiseen. (Laine 2014, 294–295.)

Tämä opinnäytetyö kuvaa Kriminaalihuollon tukisäätiössä tehtävää tukityötä vankilasta asunnottomana vapautuneiden ja koevapautta suorittavien henkilöiden keskuudessa positiivista kriminologiaa edustavan Good Lives Model –viitekehyksen ohjaamana. Tukityö toteutetaan sekä yksilötyönä että tukiryhmässä, jonka tuetun asumisen tiimi on kehittänyt keväällä 2016.

Opinnäytetyön aihe valikoitui yhdessä tuetun asumisen tiimin kanssa. Ryhmä on tukiasumispalveluissa menetelmänä uudehko, ja minulla on ollut mahdollisuus seurata ja ajoittain vetää niitä sijaistaessani säätiöllä asumisohjaajan tehtävissä vuoden 2016–2017 aikana. Pysin suuntautumaan sosionomina rikosseuraamusalalle, joten asiakaskunnan parissa tehtävän työn menetelmien tunteminen on minulle ammatillisesti tärkeää. Ryhmätoimintaa on suunniteltu tarkasteltavaksi ja kehitettäväksi edelleen keväällä 2018, joten opinnäytetyön ajoitus soveltuu palvelemaan suoraan myös asumisohjaajien työtavoitteita.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kuvata positiivista kriminologiaa edustavan Good Lives Model (GLM) -viitekehysten roolia Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalveluissa tehtävässä työssä. Tutkimuskysymyksiä on kaksi: Miten työntekijät ovat GLM -mallia toteuttaneet, ja minkälaisia kokemuksia heillä on GLM:sta osana asiakastyötä?

Asumissosiaalisen työn sisältö ja asiakkaille suunnatun, Good Lives Modelia hyödyntävän tukiryhmän teemat on suunniteltu yhteistyössä tiimin kesken, mutta kukin ohjaaja tuo kulloinkin tehtävään työhön oman yksilöllisen näkemyksensä. Myös tiimin ammatillisessa koulutuksessa ja kokemuksessa esiintyy monimuotoisuutta, jolloin näkökulmat työskentelyyn voivat olla vaihtelevia.

Kartoittamalla Good Lives Modelin asemaa tukityössä voidaan selkeyttää tuetun asumisen työtiimin tutkimuksen aikaista työnäkymää. Tulosten pohjalta selviää, kuinka vankasti asumisohjaus nojaa GLM –viitekehukseen, ja kuinka hyödylliseksi tiimi sen kokee. Opinnäytetyötä voidaan myös käyttää tukiasumispalvelujen kehittämisen tukena.

3 TUTKIMUSYMPÄRISTÖ

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) on vuonna 2001 perustettu kolmannen sektorin toimija, jonka työ on suunnattu rikostaustaisten henkilöiden ja heidän läheistensä sosiaaliseen kuntoutukseen ja yhteiskunnallisen aseman parantamiseen. Säätiö pyrkii edistämään kuntoutuspainotteista kriminaalipolitiikkaa ja osallistuu aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Krits järjestää ja kehittää rangaistuksesta vapautuvien palveluita ja tukee muita alan järjestö- ja vapaaehtoistoimijoita, sekä koordinoi useita alan yhteistyöverkostoja. Se tarjoaa myös neuvontaa ja asiantuntijapalveluita valtakunnallisesti. (Kriminaalihuollon tukisäätiö i.a.)

3.1 Tuettu asuminen

Kritsin tukiasumispalveluiden tarkoituksena on vähentää asunnottomuutta, ennaltaehkäistä uusintarikollisuutta ja edesauttaa rikollisesta elämäntavasta irtautumista. Palvelu on suunnattu ensisijaisesti pääkaupunkiseutalaisille asunnottomina vankilasta vapautuville henkilöille, jotka ovat aloittaneet kuntoutuksen jo tuomion aikana. Tavoitteena on luoda asiakkaalle yksilöllisesti suunniteltu, saumaton asumispolku kohti itsenäistä asumista. Säätiön arvoihin lukeutuvaan holistiseen ihmiskuvaan perustuen kuntouttavan työn on tarkoitus on tarjota tukea monimuotoisesti ja kattavasti. Tuetun asumisen työtiimiin kuuluu asumispalvelupäällikkö, vastaava ohjaaja, kuusi asumisohjaajaa, asiakasihteeri ja sosiaalinen talonmies.

Asumispolku alkaa Helsingin Kinaporinkadun kiinteistössä sijaitsevasta 23-paikkaisesta asumisvalmennusyksiköstä. Näistä paikoista 20 ovat soluasuntoja, kolmen yksiön ollessa ensisijaisesti varattuja naisille. Asumispolulta edellytetään päihitteettömyyden ja rikoksettomuuden lisäksi sitoutumista tukitoimintaan tai muuhun viikko-ohjelmaan sekä säännölliseen kontaktiin asumisohjaajan kanssa. Asuminen ei perustu vuokrasopimukseen, vaan se laskutetaan kotikunnalta vuorokausimääräisesti. (Kaarakka 2017; 17, 24.)

Kun asiakkaan asumisen ja elämänhallinnan voidaan katsoa olevan sujuvaa, hänellä on mahdollisuus siirtyä asumaan vuokraperusteisesti säätiön hajasijoitettuun tukiasuntoon. Tällöin asumisohjaajan ja säätiön tuki on lähtökohtaisesti väljempää, kuitenkin siten, että asiakasta kontaktoidaan tarpeen mukaan säännöllisin väliajoin joko toimistolla, kotikäynneillä tai puhelimitse. Asiakkaan kanssa solmitut vuokrasopimukset ovat aina määräaikaaisia. Tukiasunnossa asumisen ollessa moitteetonta vähintään vuoden ajan, aloitetaan hakuprosessi Y-Säätiön asuntoon. (Kaarakka 2017, 32–33)

3.2 Tukiasumispalveluiden asiakkaat

Säätiön asiakaskunta muodostuu rikostaustaisista, asunnottomana vapautuvista henkilöistä. Vankilakertalaisuudet sekä tuomioiden pituudet ja nimikkeet vaihtelevat. He ovat kaikenikäisiä ja pääsääntöisesti miehiä. Asiakkaat ohjautuvat palveluun ensisijaisesti vankiloista vankilahenkilökunnan, sosiaalityöntekijän ja Kritsin asiakassihteerin yhteistyön kautta. Palveluun voi hakea myös vapaudesta, mikäli asiakkuuden edellytys rikostaustaisuudesta täyttyy. Tällöin haun valmistelu tapahtuu sosiaalityöntekijän ja asiakassihteerin välillä. Asiakkaat ovat pääsääntöisesti helsinkiläisiä ja espoolaisia. Helsinkiläisten hakijoiden sijoituspäätös asumispalveluihin haetaan Helsingin Asumisen Tuesta. Espoolaisten asiakkuuden määrittää Espoon palveluallianssi Essin arviointitiimi.

Tuen tarve asiakkaiden keskuudessa on hyvin vaihtelevaa kaikilla elämän osa-alueilla. Useimmilla asiakkailla on jonkin asteinen päihdeongelma, ja Rikosseuraamuslaitoksen raportti rikosseuraamusasiakkaiden terveydestä, työkyvystä ja hoidontarpeesta paljastaakin, että lähes viidellä kuudesta vangista on jokin päihderiippuvuus. Myös mielenterveysongelmat, persoonallisuushäiriöt ja mielialahäiriöt ovat yleisiä. Raportin otannasta (N=711) vain kuudelle prosentille ei oltu koskaan tehty mitään psykiatrista diagnoosia. (Joukamaa yms. 2010, 46–48.)

Rikosseuraamuslaitoksen raportin mukaan kolmella neljästä vangista on käytynä vain peruskoulu. Lukion tai opistotasoisesta ammattikoulutuksesta on vangeista suorittanut vain hieman yli kymmenes (Joukamaa yms. 2010, 28). Opetushallituksen raportin (2012) mukaan jopa kolmanneksella vankipopulaatiosta on jonkinasteinen lukihäiriö tai oppimisvaikeuksia, ja luokalle jääminen on ollut yleisempää kuin väestöllä keskimäärin (Opetushallitus 2012, 8). Miltei neljälläkymmenellä prosentilla työkokemusta on vain satunnaisista, katkonaisista työsuhteista tai sitä ei ole lainkaan. Joka kymmenes on joko määräaikaikaisella tai pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä. (Joukamaa yms. 2010, 29.)

3.3 Asumisohjaus

Kriminaalihuollon tukisäätiössä tukiryhmät toimivat osana tukiasumispalveluiden asumisohjaajien toteuttamaa asumissosiaalista työtä. Granfelt (2013) määrittelee asumissosiaalisen työn ensisijaisesti asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä asumisen turvaamiseksi tehtävää työtä. Vuosina 2008-2011 toteutetun Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman (PAAVO I) yhtenä erityisenä kohderyhmänä olivat rikostaustaiset asunnottomat. Tällöin todettiin, että tämän ryhmän asumisen turvaaminen on erityisen vaativaa pirstaleisen ja näköalattoman elämäntavan, päihdeongelmien ja rikostaustan leimaavuuden vuoksi. Rikostaustaisten asunnottomuus johtuu usein laajoista ja pitkään kasautuneista sosiaalisista vaikeuksista. (Granfelt 2013, 210.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisvalmennusyksikössä asumisohjaajan tehtäviin kuuluu asumisen taitojen vahvistaminen sekä rikollisuudesta irrottautumisesta edistävää tuki ja ohjaus. Useimpien asukkaiden viikko-ohjelmaan kuuluu osallistuminen asumisohjaajien vetämään Teema-ryhmään, jossa käsitellään Good Lives Model –mallin määrittämiä yhdeksää elämän osa-aluetta vaihtuvien viikkoteemoin. Kulloistakin teemaa käsitellään avaamalla osallistujien kokemusta teemasta, keinoista joilla teemaan liittyviin tavoitteisiin pyritään sekä pohditaan konkreettisia askareita, joiden avulla osallistuja voi edesauttaa mielekkyyttä elämässään.

Yksilötapaamisten ja ryhmätuen lisäksi ohjaajat pyrkivät saattamaan asiakkaan hänen tarvitsemiensa palveluiden piiriin sekä auttamaan virastoasioiden hoidossa. Asuminen säätiön asumisvalmennusyksikössä on päihteetöntä, mutta asumisohjaaja ohjaa tarvittaessa asukkaan päihdehoitoon. Perimmäisenä tavoitteena on asumisen jatkumisen turvaaminen sekä asiakkaan integroituminen yhteiskuntaan aktiivisena ja itsenäisenä toimijana. (Kaarakka 2017, 23.)

3.4 Asumisohjaajat tutkimuksen kohderyhmänä

Opinnäytetyö toteutettiin Kriminaalihuollon tukisäätiölle sen tarjoamasta palvelusta ja kohderyhmänä olivat säätiön tukiasumispalvelujen asumisohjaajat. Kohderyhmä koostuu kuudesta sosiaalialan ammattilaisesta, joiden osaaminen pohjautuu moninaiseen kokemukseen sosiaalialan eri osa-alueilla sekä kouluttautumiseen erityisesti rikostaustaisille asiakkaille suunnattujen menetelmien ja kuntouttavien ohjelmien hallintaan. Asumisohjaajista kaksi työskentelee asumisvalmennusyksikön soluasuntojen asukkaiden parissa, kaksi hajasijoitetuissa tukiasunnoissa asuvien ja kaksi espooalaisten hajasijoitettujen kanssa.

4 KESKEISET KÄSITTEET

4.1 Desistanssi

Desistanssi tarkoittaa rikollisuudesta irrottautumista. Sillä voidaan joskus viitata yksittäiseen hetkeen jolloin henkilö lopettaa rikosten tekemisen, mutta yleisesti 2000-luvulla desistanssia pidetään prosessina, jonka rikoksentekijä käy läpi ja johon voidaan työstämällä vaikuttaa. Desistanssista puhutaan yleensä lähinnä teoriasuuntauksena, joka käsittää erilaisia näkökulmia. Joitakin tällaisia näkökulmia ovat teorit esimerkiksi iän, työllistymisen tai koulutuksen, elämänkulun erilaisten käännekohtien tai sosiaalisen toimijuuden vaikutus rikollisuudesta irtautumiseen. (Tyni 2015, 66–67.)

4.2 Uusintarikollisuus

Uusintarikollisuus voidaan määritellä muutamalla eri tavalla. Sitä voidaan mitata rikoksentekokerroilla, vankilakerroilla tai uusilla tuomioilla. Uusintarikollisuutta voidaan tutkia myös rikostyyppien mukaan, eli kuinka monesti tekijä syyllistyy tiettyyn rikokseen. Tyni (2015) toteaaakin, ettei Suomessa ole vakiintunutta keinoa mitata uusintarikollisuutta, ja kaikki tähänastiset tutkimukset ovat vaikeasti vertailtavissa. Tähän on syynä tutkimusasetelmien ja –menetelmien sekä kohdejoukkojen eroavaisuudet, muutamia mainitakseni (Tyni 2005, 43). Tässä opinnäytetyössä uusintarikollisuudella tarkoitetaan sellaista vankilasta vapautuneen henkilön rikollista käyttäytymistä, joka on tietoisesti suoritettua ja joka johtaa yhteiskunnan taholta rangaistukseen.

4.3 Dynaamiset ja staattiset tekijät

Rikoksentekijän uusimisriskiin vaikuttavat kriminogeeniset tekijät, jotka voidaan jakaa kahteen osaan; staattisiin ja dynaamisiin tekijöihin. Staattisilla tekijöillä tarkoitetaan pysyviä, yksilön henkilöön tai historiaan liittyviä seikkoja, kuten ikä, sukupuoli, vankilakertalaisuus tai rikoshistoria. Näihin tekijöihin ei voi vaikuttaa, vaan ne säilyvät muuttumattomina. Dynaamisiin tekijöihin puolestaan voi työskentelemällä vaikuttaa. Näihin lukeutuvat muun muassa impulsiivisuus tai rikollista käyttäytymistä tukeva tuttavapiiri. Dynaamiset tekijät voidaan jakaa vielä stabiileihin ja akuutteihin riskitekijöihin. Stabiilit tekijät pysyvät yksilössä melko tasaisina, mutta ovat avoimia reagoimaan ajan kanssa muutostyöhön. Tällaiseksi voidaan katsoa muun muassa rikosmyönteiset asenteet. Akuutti dynaaminen riski liittyy sellaisiin asioihin, joiden myötä tilanteet muuttuvat nopeasti, kuten päihdeongelma tai mielialan vaihtelut. (Ward & Maruna 2007, 46.)

5 GOOD LIVES MODEL

Good Lives Model (GLM) on voimavarakeskeinen viitekehys, jonka tarkoituksena on ohjata rikosentekijöiden parissa tehtävää kuntoutustyötä. Se pyrkii asettamaan kuntoutuksen keskiöön kohderyhmän omat, yksilölliset mielenkiinnon kohteet, kyvyt ja tavoitteet (Purvis, Ward & Willis 2011, 6). Rikosentekijälle pyritään luomaan ajattelumalleja, joilla hän voi tavoitella inhimillisiä perushyveitä, kuten ihmissuhteita ja osaamista. Kuntoutus on holistista, ja alleviivaa ”itsen uudelleenrakentamista” (Laine 2014, 296). Rikollinen käyttäytyminen esiintyy GLM:n puitteissa esteenä, joka rajoittaa henkilön mahdollisuutta saavuttaa mielekästä elämää. Osallistavasti kohdistamalla kuntoutus suoraan elämän niihin eri osa-alueiden tarpeisiin, jotka henkilö itse kokee puutteellisiksi, on myös hänen oma sitoutumisensa kuntoutukseen todennäköistä (Prescott 2013, 80). Desistanssiprosessi voi alkaa, kun yksilö varustetaan hänelle merkittävällä tiedolla ja taidolla, sekä annetaan mahdollisuuksia ja resursseja omien mielenkiinnon kohteiden ja arvojen mukaisesti. Hänelle siis luodaan ympäristö ja sosiaalista pääomaa olla parempi ihminen joka elää parempaa elämää (Ward & Maruna 2007, 111). Sopivasti kuntoutukseen integroituna GLM –työskentely voi parantaa mahdollisuuksia ehkäistä uusintarikollisuutta auttamalla rikosentekijää keskittymään uusien, pro-sosiaalisten keinojen oppimiseksi saavuttaa tavoitteensa ja tyydyttää tarpeensa elämässään. (Prescott 2013, 83.)

5.1 Asumisohjauksen viitekehys

Good Lives Model saavutti 2010-luvun alussa jalansijaa kansainvälisen huomion myötä myös Suomen Rikosseuraamuslaitoksessa sekä Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskuksessa. Yhteisten koulutusten ja seminaarien myötä Kriminaalihuollon tukisäätiön silloinen tuetun asumisen työryhmä katsoi vuoden 2012 alussa, että säätiön asiakkaat hyötyisivät vankilatyön kanssa yhtenevästä työotteesta. Sittemmin ohjaajat ovat pohtineet

GLM:n roolia asiakastyössä muun muassa vetäytymis- ja kehittämispäivinä, jolloin mukana on ajoittain ollut myös aiheen tuntevia vieraita puhujia.

5.2 Teoria

GLM-mallin mukaan kaikilla ihmisillä on samankaltaiset tarpeet elää yhteisönsä arvojen mukaista elämää. Rikollista käyttäytymistä seuraa, kun yksilöllä ei ole mahdollisuutta tai kykyä tavoitella näitä arvoja sosiaalisesti hyväksytyin keinoin. GLM näkee rikoksentekijän ensisijaisesti toimijana, joka aktiivisesti pyrkii vastaamaan elämän vaatimukseen millä tahansa hänelle käytettävissä olevilla keinoilla. GLM-mallin kuntoutuksen teoria jakautuu kolmeen käsitteelliseen osaan; Yleinen taso käsittelee kuntoutuksen tavoitteita, etiologinen taso keskittyy rikollisen elämäntavan syihin ja sen jatkuvuuteen, ja näistä kahdesta esiin nouseva käytännön taso, jossa kuntoutuksen tavoitteet asetetaan kohdehenkilön olosuhteita vastaavaksi. (Purvis, Ward & Willis 2011, 6–7.)

Yleisellä tasolla Good Lives Model pohjautuu käsitykselle yleisestä ja yhtäläisestä ihmisarvosta ja –oikeuksista. Tällaisenaan GLM käsittelee ihmistä aktiivisena toimijana, jolla on kyky asettaa itselleen tavoitteita, muodostaa suunnitelmia ja toimia vapaasti suunnitelmiaan toteuttaakseen. Perusoletuksena GLM esittää, että kaikkien ihmisten tavoin myös rikoksentekijät arvostavat tietynlaisia mielentiloja, luonteenpiirteitä ja kokemuksia, joita GLM nimittää primääreiksi tavoitteiksi. Pohjautuen Wardin ja hänen kollegoidensa laajaan tutkimukseen, nämä primäärit tavoitteet voidaan jakaa yhdeksästä yhteentoista osa-alueeseen. Tässä työssä keskitymme niihin yhdeksään, jotka ovat käytössä Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluissa. Nämä ovat Hyvinvointi/Life (kyky elää terveellisesti ja toimintakyky), Tietämys/Knowledge (kuinka hyvät mahdollisuudet toimijalla on saada ja kasvattaa tietoa häntä kiinnostavista asioista), Pystyvyys/Agency in Work and Play (oppimisen ja onnistumisen kokemukset), Toimijuus/Excellence in Agency (itsemääräminen ja itseohjautuvuus), Mielenrauha/Inner Peace (vapaus stressistä ja henkisestä pahoinvoinnista), Liittyminen/Relatedness (tunne yhteydestä, intiimi- ja perhesuhteet, sosiaaliset siteet), Tarkoitus/Spirituality (elämän

merkityksellisyuden kokeminen), Onnellisuus/Pleasure (tunne onnellisuudesta ja hyvänolon tunteesta hetkessä) ja Luovuus/Creativity (itsensä ilmaiseminen vaihtelevin menetelmin). Osa-alueet ovat esitettyinä Kuviossa 1. Kaikki ihmiset tavoittelevat kaikkia edellä mainittuja asioita jossain määrin, mutta niille yksilöllisesti annetut painoarvot vaihtelevat. (Purvis, Ward & Willis, 2011, 7.)

Kuvio 1. Mielekäs elämä ja sen yhdeksän osa-alueetta.

Välineelliset tai sekondääriset tavoitteet mahdollistavat primääristen tavoitteiden täyttymisen käytännössä. Esimerkiksi ammatillisen tutkinnon suorittamisen tavoite voi toteutuessaan annetusta painoarvosta riippuen täyttää Pystyvyyteen tai Tietämykseen liittyvän primäärin tavoitteen tai ompelukerhoon liittyminen voi vastata Luovuuden tai Liittymisen tarpeeseen (Purvis, Ward & Willis 2011, 7). Kysyttäessä henkilöltä hänen tavoitteitaan elämässä, hän useimmiten vastaa jollakin välineellisellä tavoitteella. Tällöin GLM-mallin käyttäjän on pyrittävä

saavuttamaan ymmärrys siitä, mitä primääriä tavoitetta henkilö havittelee (Prescott 2013, 83). Välineelliset tavoitteet ovat siis pohjimmiltaan väyliä, joita pitkin yksilö pyrkii kohti perimmäisiä, luonteeltaan abstraktimpia, primäärejä tavoitteita. Täten pääasiallinen syy rikolliseen käyttäytymiseen on GLM:n mukaan pyrkimys hyveellisten ja inhimillisten tarpeiden täyttämiseen puutteellisin tai viime kädessä epätydyttävien keinoin (Ward & Maruna 2007, 114). Tämän kaltaisella näkökulmalla GLM kohdistaa kuntouttavan työn tavoitteet saavutuskeskeisesti, tiettyjen käyttäytymismallien välttämisyökkimysten sijaan. (Purvis, Ward & Willis, 2011, 7.)

Etiologisella (i.e. syy-seuraus) tasolla GLM esittää rikolliseen käyttäytymiseen johtavia polkuja olevan kaksi; suora ja epäsuora. Suora polku rikollisuuteen syntyy, kun tekijä aktiivisesti pyrkii täyttämään jonkin primäärisen tarpeensa syyllistymällä rikokseen. Jos esimerkiksi henkilö on kykenemätön ylläpitämään intiimiä suhdetta aikuisen kanssa, hän saattaa pyrkiä tyydyttämään Liittymisen tarpeensa hyväksikäyttämällä lasta. Epäsuoralla polulla tarkoitetaan tilanteita, joissa pyrkiessään tyydyttämään jotakin tarvetta tekijän huonot valinnat johtavat ongelmien kasvamiseen tai kasautumiseen, joka purkautuu rikollisena tekona. Esimerkiksi parisuhdeongelmista aiheutunut stressi ja yksinäisyys sekä tekijän puutteelliset kyvyt käsitellä tunteitaan voivat ajaa hänet runsaaseen päihteidenkäyttöön, joka tietyissä olosuhteissa voi puolestaan johtaa puolison pahoinpitelyyn. (Purvis, Ward & Willis 2011, 8.)

GLM-mallin mukaan ihmisen elämäntavassa (miten hän elää nyt) tai elämän suunnitelmassa (miten hän aikoo elää tulevaisuudessa) voi olla haasteita neljällä osa-alueella; kapasiteetti, ulottuvuus, keinot ja johdonmukaisuus. Jos haasteet nousevat esiin kapasiteetissa, voidaan puhua sisäisestä tai ulkoisesta kapasiteetista. Sisäisellä kapasiteetilla tarkoitetaan niitä taitoja, joita tarvitaan jonkin tarpeen tyydyttämiseksi. Jos henkilö asettaa paljon arvoa menestykselle työssä, mutta hänellä ei ole tarvittavia taitoja työllistyäkseen mielekkääksi katsomallaan alalla, tulee kuntoutuksen kohdistua näiden taitojen saavuttamiseksi. Sisäisen kapasiteetin haaste voi esiintyä myös psykologisena, jolloin henkilö ei usko mahdollisuuksiinsa suoriutua työstä, tai käytöksellinen,

jolloin henkilöllä voi olla erilaisista syistä johtuvia käytöshäiriöitä jotka rajoittavat hänen mahdollisuuksiaan työllistyä. (Purvis, Ward & Willis 2011, 8.)

Ulkoisen kapasiteetin puutteeksi katsotaan tilanne, jossa henkilöstä riippumattomat syyt estävät häntä tyydyttämästä jotakin tarvetta. Työllistymisesimerkissä tällaisia voisivat olla työpaikkojen pieni määrä halutulla alalla tai niiden sijaitseminen kaukana henkilön kotipaikkakunnalta. Sekä sisäiset että ulkoiset haasteet kapasiteetissa ovat edesauttavassa asemassa rikollisten tai epäsosiaalisten käyttäytymismallien kehityksessä. Kun henkilö, jolla on vain vähän vahvuuksia, kohtaa elämässään monia haasteita hänen riskinsä syyllistyä rikokseen nousee. (Purvis, Ward & Willis 2011, 8–9.)

Toinen GLM-mallin määrittelemä haaste elämässä on ulottuvuus. Kun henkilöllä ei ole kykyä tai mahdollisuutta pyrkiä kohti jotakin edellä mainituista yhdeksästä tavoitteesta, ja hän näin ollen laiminlyö tarpeitaan fyysisesti, henkisesti tai sosiaalisesti, voidaan katsoa hänen elämänsä olevan epätasapainossa. Joskus tämän kaltainen ulottuvuuden puute voi johtua siitä, ettei henkilö ole kiinnostunut jonkin elämänalueen tavoitteista, mutta useimmiten tämäkin voi johtua kapasiteetin puutteesta. Hän voi olla hyvin lahjakas ja tavoitteellinen työelämässä ja harrastuksissa, mutta huonot sosiaaliset taidot ja epäluottamus muihin ihmisiin voi johtaa primäärien tavoitteiden kuten Liittymisen tai Mielenrauhan täyttymättömyyteen. (Purvis, Ward & Willis 2011, 9.)

Kolmanneksi haasteeksi GLM-malli listaa keinot. Tavoitteita kohti voi pyrkiä monella eri tavalla, mutta joskus käytetyt keinot ovat niin heikkoja, ettei tavoite voi toimivasti tai pysyvästi täytyä. Henkilö voi tavoitella Liittymistä seksuaalisella suhteella lapseen, mutta lapsen kehittymättömyyden vuoksi yhteys jää muodostumatta. Epäonnistuminen ja turhautuminen vähentävät Onnellisuuden tunnetta. (Purvis, Ward & Willis 2011, 9.)

Neljäntenä esteenä toimivalle elämäntavalle ja elämän suunnittelulle on johdonmukaisuus. GLM esittää, että henkilön tavoitteiden tulee olla sekä yhteensopivia keskenään, että tärkeysjärjestyksessä, eli horisontaalisessa ja vertikaalisessa järjestyksessä. Horisontaalinen johdonmukaisuus merkitsee

tavoitteiden olemassaoloa siten, että ne eivät ole ristiriidassa keskenään. Jos esimerkiksi henkilö pyrkii tavoittelemaan Liittymistä elämällä parisuhteessa, mutta Toimijuuden ja autonomisuuden korkealle arvottaessaan käyttäytyy alistavasti ja omistavasti, muodostuu tavoitteiden välille ristiriita. (Purvis, Ward & Willis 2011, 9–10.)

Vertikaalinen johdonmukaisuus ilmenee henkilön kyvyssä arvottaa tavoittelemansa asiat itselleen merkitykselliseen tärkeysjärjestykseen. Tämä selkeyttää päivittäisiä valintoja ja auttaa keskittymään pitkän tähtäimen tavoitteisiin. Puutteellisuus vertikaalisessa johdonmukaisuudessa aiheuttaa tyytymättömyyttä ja tunnetta elämän sisällöttömyydestä. Kuntoutuksen lähtökohdana tulisi olla henkilön yksilöllisen elämäntilanteen haasteet, kyvyt ja voimavarat huomioiva suunnitelma, jotta rikoksentekijä voisi vastaisuudessa tavoitella haluamaansa elämäntapaa sosiaalisesti hyväksytyin keinoin. (Purvis, Ward & Willis 2011, 10.)

5.3 Good Lives Model käytännössä

Good Lives Modeliin (GLM) pohjautuva ohjelmarakenne alkaa kartoittamalla ohjelmaan osallistujan tavoitteita sekä arvottamalla GLM:n osa-alueita (primääritavoitteet) asiakkaan arvoja vastaaviksi. Usein osa-alueet koetaan osallistujien puolelta abstrakteiksi, mikä esiintyy primäärien ja välineellisten tavoitteiden (keinot) sekoittumisena. Ohjelman vetäjän vastuulla on järjestää tavoitteet osallistujan kanssa siten, että hänelle on selvää, mitä keinoja hänellä on ollut käytössään hänen pyrkiessään kohti primäärejä tavoitteitaan. Tämän vaiheen tarkoitus on tunnistaa sekä hyvät, tarpeiden tyydyttymiseen ja tavoitteiden saavuttamiseen johtaneet keinot, että toimimattomat ja vahingolliset keinot, jotka ovat johtaneet rikollisiin tekoihin. Kartoitus luo katsausta GLM:n osa-alueissa esiintyvien vahvuuksien ja puutteiden lisäksi alustavasti myös haasteisiin ulkoisessa kapasiteetissa, ulottuvuudessa ja johdonmukaisuudessa. Kun osallistujalle on selvää, mitkä hänen keinoistaan ja toimintatavoitteistaan ovat esteenä tai ristiriidassa hänen itsensä arvokkaaksi kokemilleen tavoitteille, on tärkeää validoida tavoitteet sellaisinaan. Osallistujan tulee ymmärtää, että

käytetyt keinot hänen pyrkimyksessään tyydyttää yleisinhimillisiä primäärejä tarpeita ovat ongelman ydin, ei pyrkimys itsessään. (Willis, Yates, Gannon & Ward 2012, 129-130.)

Tämän jälkeen voidaan tehdä suunnitelma, joka kohdistuu sellaisten taitojen ja resurssien hankkimiseen, jotka edesauttavat tavoitteiden saavuttamista ristiriidattomin ja ei-vahingollisin keinoin. GLM-mallia käytettäessä on sisältö aina räätälöitävä asiakkaalle sopivaksi. Malli soveltuu hyvin systemaattiseen työskentelyyn, mutta vaikka rakenne olisi jokaiselle asiakkaalle samankaltainen, voi henkilökohtaiset tehtävät muotoilla yksilöllisesti hänen tavoitteidensa ja ”hyvän elämän suunnitelmansa” mukaan. (Ward & Maruna 2007, 126.) Suunnitelman tulee olla mahdollisimman yksityiskohtainen ja sisältää riittävä määrä osa-tavoitteita. Sen tulee myös ottaa huomioon se ympäristö, missä osallistuja aikoo suunnitelmaa toteuttaa, sekä olla aikataulultaan ja tavoiteltavuudeltaan osallistujalle realistinen. Osallistujan saavuttaessa tavoitteitaan pro-sosiaalisin keinoin, hänen tarpeensa ottaa käyttöön vahingollisia toimintatapoja vähenee. (Willis, Yates, Gannon & Ward 2012, 135.)

Asiakkaan ja työntekijän hyvä suhde on GLM-mallia sovellettaessa keskiössä. Toimiva ”terapeuttinen allianssi” ja yhteistyön ilmapiiri on merkittävä myötävaikuttaja desistanssin edistymiselle, ja sitä tulee pitää yhtä tärkeänä osana työtä kuin menetelmäosaamista. On esitetty, että didaktinen lähestyminen tehtävään työhön sekä pelkkä suoraviivainen taitojen ja resurssien kasvattaminen ilman positiivista palautetta, kannustusta ja kokemusta luottamuksellisesta yhteydestä voi ikävystyttää ja toiseuttaa asiakkaan, ja sen myötä työn tulokset voivat olla halutun sijaan päinvastaiset. (Ward & Maruna 2007, 129–130.)

Rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden parissa työskennellessä työntekijä on jatkuvasti kahden vaiheilla; yhtäällä on halu auttaa ja tukea asiakasta, toisaalla kytee moraalinen paheksunta asiakkaan menneisyyttä kohtaan (Ward & Maruna 2007, 130). On myös hyväksyttävä, että häntä ei välttämättä motivoi hänen henkilökohtaisen muutoksensa vaikutus yhteiskuntaan tai sen asema moraalisessa keskustelussa, vaan että joskus rikoksenteijä voidaan saada

muuttamaan käytöstään pro-sosiaalisemmaksi yksin häntä itseään hyödyttävistä syistä. Käytännön tasolla GLM-mallin kuntoutuksen teoria muistuttaa työntekijää siitä, että rikoksentekijä on teoistaan huolimatta vain ihminen, joka pyrkii elämään mahdollisimman merkityksellistä elämää niillä resursseilla, jotka hänellä on käytettävissään. Työntekijän on kohdattava asiakkaansa toimijana, joka on kykeneväinen muuttamaan käytöstään. (Ward & Maruna 2007, 125–126.)

Eryistä huomiota tulee kiinnittää myös siihen kieleen, jota asiakkaan kanssa työskennellessä käytetään. Etenkin rikosseuraamusalalla on vallalla varsin negatiivinen termistö, ja usein puhutaan esimerkiksi ”riskistä”, ”puutteista” tai ”poikkeavuuksista”. Ward ja Maruna huomauttavat, että tällaiset ilmaukset herättävät kuulijassa negatiivisia odotuksia ja vaikutelmia. GLM on tulevaisuuteen tähtäävä, optimistinen työote, ja käytetyn sanaston tulisi heijastaa tätä tavoitteellista näkymää. Ihmiset ovat oletettavasti avoimempia positiiviselle muutokselle ja itsensä kehittämiseksi, kuin irrottautumiselle ja riskinhallinnalle. (Ward & Maruna 2007, 127.)

5.4 Aikaisemmat tutkimukset

Good Lives Model –viitekehys (GLM) on alun perin luotu seksuaalirikollisten kanssa työskentelyyn, mutta sittemmin on huomattu sen olevan käyttökelpoinen myös muusta rikollisuudesta irtautumaan pyrkivien parissa. Työn alla on useita tutkimuksia, jotka pyrkivät selvittämään sen käyttökelpoisuutta väkivalta-, nuoriso- ja huumausainerikollisten keskuudessa (Langlands, Ward & Gilchrist 2009, 126). Tässä alaluvussa kerron lyhyesti Uuden-Seelannin Victoria-yliopistossa tehdyistä tutkimuksista Good Lives Model –viitekehysten käytöstä erilaisia rikostaustoja omaavien henkilöiden kuntoutuksessa.

Good Lives Modelin mahdollisuuksia vaikuttaa rikoksenuusimisriskiin on tarkasteltu tapaustutkimuksin, haastatteluin sekä vertailevin teoriakatsauksin. Whitehead, Ward & Collie (2007) kuvasivat GLM:n vaikutuksia käytännössä tapaustutkimuksessaan vakavan väkivaltarikollisen kuntoutumisessa, ja Barnao, Ward & Robertson (2015) esittivät useista tapauksista koostetun

esimerkkitapauksen GLM:n soveltamisesta oikeuspsykiatristen rikosentekijöiden parissa. Molemmissa tapauksissa tutkimuksen kohde oli läpikäynyt muita ohjelmia tai hoitoja, joilla ei voitu havaita olevan erityistä vaikutusta heidän elämäntilanteensa paranemiseen. Good Lives Modelin prosessin mukaisesti asiakkaiden kanssa tehtiin kartoitus heidän tavoitteistaan ja keinoistaan, ja heidät saatettiin tietoiseksi heidän elämäntapojensa ja ympäristönsä haasteista (Whitehead, Ward & Collie 2007, 10-15). Oikeuspsykiatrisissa tapauksissa otettiin erityisesti huomioon henkilöiden psykoottisten taipumusten vaikutus hyvän elämän tavoitteiden saavuttamiseen (Barnao, Ward & Robertson 2015, 5-6). Selvittämällä kohdehenkilöiden yksilöllisiä tavoitteita ja tarpeita voitiin rakentaa kullekin hyvän elämän suunnitelma, joka henkilöiden voimavaroja ja elämäntaitoja vahvistamalla tähtäsi mielekkääseen elämään pro-sosiaalisin keinoin.

Molemmat tutkimukset huomioivat tuloksissaan erityisesti kuntoutuksen kohteena olleiden motivaation muutokseen. Aiemmat, ulkopuolelta asetettuja tavoitteita ja riskien välttämistä korostavat kuntoutusohjelmat eivät olleet menestyksekkäitä, sillä ne eivät ottaneet huomioon osallistujien yksilöllisiä tavoitteita, ja näin palvelivat ensisijaisesti ympäröivää yhteiskuntaa, asettaen samalla kohdehenkilöille lähinnä rajoituksia. GLM:n myötä yksilöllisiin tavoitteisiin ja toimivaan terapeuttiseen allianssiin keskittyminen sekä kohdehenkilöiden huomio saavutettavissa olevista, itselle mielekkäistä tavoitteista toimivat sitouttavana elementtinä kuntoutusprosessissa, ja vähensivät henkilöiden aiemmin tuntemaa kuntoutusvastaisuutta (Barnao, Ward & Robertson 2015, 9; Whitehead, Ward & Collie 2007, 17).

Willis & Ward (2011) haastattelivat puolistrukturoiduin haastatteluin lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista tuomittuja henkilöitä tarkoituksenaan vahvistaa oletusta, jonka mukaan Good Lives Modelin hyvän elämän määritellyt osa-alueet ovat universaaleja ja kaikkien tavoittelemia, sekä selvittää korrelaatioita hyvän vapautumissuunnitelman sekä positiivisten integraatiokokemusten ja Good Lives Model –mallin esittämien hyvän elämän tavoitteiden välillä. Haastatteluun osallistui kuusitoista henkilöä Uuden-Seelannin Rollestonin ja Aucklandin vankiloista. (Willis & Ward 2011, 294.)

Haastatteluissa osallistajat arvioivat kokemuksiaan suhteessa asumisjärjestelyihin, työllistymiseen ja sosiaalisiin verkostoihin. Tämän jälkeen osallistujia pyydettiin arvioimaan asteikolla 1-10 kunkin Good Lives Modelin primäärin tarpeen (esim. Hyvinvointi, Toimijuus, Luovuus) painotus omassa elämässään sekä vastaamaan sarjaan kysymyksiä koskien heidän keskitärkeiksi tai tärkeiksi arvottamiaan tarpeita. Näillä kysymyksillä selvitettiin olivatko tarpeet täyttyneet, miltä osin ja kuinka, sekä minkälaisia tavoitteita heillä oli tulevaisuudessa näiden tarpeiden osalta. (Willis & Ward 2011, 295–296.)

Kaikkien tutkittavien kohdalla korrelaatiot olivat positiivisia, eli positiiviset kokemukset integraatiosta yhteiskuntaan olivat suorasti yhteydessä Good Lives Model –mallin hyvän elämän osa-alueiden tarpeiden täyttymiseen. Suurin yhteys ilmeni kuusi kuukautta vapautumisen jälkeen arvioitujen GLM –osa-alueiden ja ensimmäisen kuukauden positiivisten integraatiokokemusten välillä, eli heti vapautumisen jälkeen hyvät mahdollisuudet integraatioon saaneet kokivat elämänsä kaikkein mielekkäimmäksi vielä myöhemminkin vapautumisen jälkeen. Kaikki tutkittavat arvioivat myös lähes kaikki GLM:n osa-alueet itselleen tärkeiksi, vahvistaen oletusta tavoiteltavien osa-alueiden universaaliudesta. (Willis & Ward 2011, 298.)

Artikkelissaan *Applying the Good Lives Model to Male Perpetrators of Domestic Violence*, Langlands, Ward & Gilchrist (2009) tekevät katsauksen lähisuhdeväkivallan ehkäisyohjelmiin ja pohtivat GLM:n käytön mahdollisuuksia lähisuhdeväkivallan parissa tehtävässä työssä. Artikkelin mukaan lähisuhdeväkivaltaohjelmien vaikuttavuus väkivaltaisen teon uusimiseen on perin niukkaa. Tämä saattaa osaltaan johtua alan tutkimuksen haasteista, kuten käsitteellisistä epämääräisyyksistä, eli mitkä teot nähdään lähisuhdeväkivaltana, sekä tarkan tiedon puutteesta siitä, kuinka paljon lähisuhdeväkivaltaa esiintyy. Usein tutkimuksen piirissä ovat vain ne tapaukset, jotka tulevat ilmi viranomaisille. Toiseksi syyksi artikkeli esittää käytössä olevien ohjelmien keskittymisen tekijöiden puutteisiin ja riskitekijöihin, eivätkä ne näin ollen onnistu tavoittamaan heissä halua muuttaa käytöstään. (Langlands, Ward & Gilchrist 2009, 114.)

Langlands ym. (2009) esittävät, että Good Lives Modelin joustavuus viitekehyksenä sallisi sitä käytettävän sisällytettynä jo olemassaoleviin ohjelmiin, kuten feministiseen Duluth-malliin ja kognitiivis-behavioristiseen terapiaan. GLM:n vahvuutena on sen holistinen ja individualistinen ote, jonka myötä osallistujat kokevat tavoitteiden asettelun ja niitä kohti työskentelyn itselleen mielekkäänä. Tämä edesauttaa sitoutumista ja motivaatiota työskentelyyn oman elämän parantamiseksi. Tutkijat huomauttavat, että vaikka GLM on ensisijaisesti yksilötyöskentelyn viitekehys, sitä voidaan muokata myös lähisuhdeväkivaltaohjelmille tyypillisen ryhmätyöskentelyn käyttöön, kunhan sopivasti aikaa tulee käytettyä myös yksilölliseen työhön. Oikein implementoituna GLM vähentäisi ohjelman keskeytyksiä, jotka ovat kohderyhmän keskuudessa erityisen yleisiä. (Langlands, Ward & Gilchrist 2009, 122.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Aineiston keruu

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu. Valinnan ensisijainen syy oli, että tuloksien odotetaan heijastavan haastateltavien subjektiivisia kokemuksia. Toivoin haastateltavien voivan kertoa tuntemuksistaan mahdollisimman vapaasti ja itselleen luonteenomaisella tavalla. Näin heistä tuli aktiivisia toimijoita jotka välittivät sanomassaan omia, henkilökohtaisia merkityksiään sen sijaan, että he olisivat vain tutkimuksen kohteita. Menetelmänä teemahaastattelu soi myös tutkijalle mahdollisuuden syventää keskustelua haastateltavan kanssa ja esittää tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Näin menetelmä kutsui haastateltavan mukaan teemoitteluun jo haastattelun aikana. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.)

Teemahaastattelu perustui tutkijan oman työkokemuksen perusteella oletukselle, että haastatteluun osallistujien kokemukset liittyvät toisiinsa yhteisten työtehtävien kautta. Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen asiakasprosessit ovat haastatelluille selkeitä ja niiden tavoitteet jaetaan työyhteisössä. Tutkija ja haastateltavat jakavat yhtenevän ammatillisen taustan ja sosiaalisen yhteisön, joten haastattelussa käytetyn kielen tai sanamuotojen ei odotettu saavan eriäviä tai asiayhteyden ulkopuolisia merkityksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 49.)

Teemahaastattelulle tyypillisesti tutkija oli perehtynyt haastattelun teemoihin ja aiheanalysoinnin perusteella koostanut haastattelurungon (LIITE 1). Tässä haastattelussa rungon kysymykset olivat kaikille samat, mutta niiden järjestys tai sanamuodot saattoivat vaihdella. Joitakin tarkentavia kysymyksiä oli ennalta suunniteltu teemojen alle, mutta niitä voitiin myös lisätä tai joitakin kysymyksiä jättää pois haastattelun edetessä. Haastattelun pääteema kohdistui kuitenkin haastateltavien ammatillisuuteen pohjautuvaan subjektiiviseen näkemykseen tutkimusaiheesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47.)

Keskusteltaessa GLM-mallista yleisellä tasolla haastattelun aikana käytettiin kuitenkin havainnollistavana apuvälineenä Mielekäs elämä ja sen yhdeksän osaluetta –kuviota (kuvio 1, ks. Luku 5.2).

6.2 Aineiston analyysi

Haastattelujen analyysi aloitettiin jo haastattelun aikana tiivistämällä ja tarkistamalla osallistujan vastauksia. Näin varmistettiin, että haastateltavan kertomassaan välittämät kuvaukset tulivat ymmärretyksi hänen tarkoittamassaan merkityksessä. Itseään korjaava haastattelu antoi osallistujalle mahdollisuuden hylätä tai vahvistaa kysyjän tulkinnan ja haastattelu jatkui, kunnes osapuolilla oli yhtenevä käsitys kertomuksen luonteesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 137.)

Haastattelut purettiin litteroimalla ne sananasaisesti. Opinnäytetyön käyttöön oli varattu nauhoitin sekä tietokone, mutta ei tekstianalyysiohjelmaa. Litteroitu materiaali järjestettiin ensin haastatteluaiheiden mukaan numeroin ja värikoodein, ja tämän jälkeen vastauksista pyrittiin teemoittelun keinoin yhdistelemään samankaltaisuuksia. Ensimmäisten läpilukujen aikana tutkija seuloi alustavasti aineistosta poistettavaksi haastatteluaiheen kannalta epäolennaisen materiaalin. Poistettu aines tallennettiin kuitenkin järjestelmällisesti erilliseen tiedostoon siten, että se oli palautettavissa alkuperäiseen tekstiin, mikäli uusia oivalluksia syntyisi analyysin myöhemmässä vaiheessa. Näin vältettiin tilanne, jossa haastattelun kokonaisuus pirstoutuisi ja teemat hämärtyisivät tekstin liiallisesta käsittelystä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 141–142.)

Teemoittelun kohteeksi valikoituivat kattoteemoiksi tutkimuskysymysten mukaan keinoja ja menetelmiä käsittelevät aiheet sekä kokemuksellisuutta käsittelevät aiheet suhteessa Good Lives Model -viitekehukseen. Keinojen ja menetelmien teeman alle valikoituivat alateemoiksi asumisohjaajien konkreettiseen perustyöhön liittyvät toiminnat ja työkalut, jotka liitettiin Good Lives Model –viitekehuksessa toteutettaviksi: Keskustelutuki, Good Lives Model –lomake, palveluohjaus, sääntöjen valvominen, Teema-ryhmä sekä työkokeilujen

järjestäminen. Kokemuksellisuuden kattoteeman alle ryhmittäivät seuraavat alateemat: Kokemukset Good Lives Modelista asiakasprosessissa, kokemus kyvystä vaikuttaa Good Lives Modelin osa-alueisiin perustyössä, vastaavasti kokemus kyvyttömyydestä vaikuttaa Good Lives Modelin osa-alueisiin samassa, sekä vastaajien pohdinnat viitekehysten pääsääntöisestä juurtumattomuudesta työotteeseen. Alakoodit määrityivät induktiivisesti aineistoa läpikäytässä, pääsääntöisesti haastatteluista esiinnousseiden useiden vastaajien samankaltaisiksi luokiteltujen vastausten perusteella (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136). Joitakin yksittäisiä vastauksia on otettu huomioon perustuen niiden poikkeuksellisen merkittävään relevanssiin suhteessa teoreettiseen aineistoon.

7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyöhön osallistuminen oli haastateltaville vapaaehtoista. Opinnäytetyön tavoite esiteltiin tukiasumispalvelujen työtiimille tiimipalaverissa. Sekä tiedusteltaessa halukkuutta osallistua tutkimukseen, että haastattelun alussa haastateltavalle kerrottiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta keskeyttää haastattelu sen missä tahansa vaiheessa.

Kaikille haastatteluihin osallistuvilla taattiin mahdollisuus säilyä nimettömänä. Haastattelujen nimettömyydestä päätettiin tukiasumispalveluiden tiimin kesken. Ammattilaishaastattelut toteutettiin tuetun asumisen tiimin toimistolla ja ajoitettiin siten, ettei niistä ollut ajallista haittaa asumisohjaustyölle.

Sosiaalialan ammattilaisena minua sitoo vaitiolovelvollisuus, eikä haastateltavien henkilötietoja tai heidän kertomiaan asioita levitetä ulkopuolisille. Haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitukset säilytettiin, kunnes opinnäytetyöprosessi oli ohi. Litteroituja haastatteluja ei säilytetty millään irrallisella tallennusyksiköllä mistä ne olisivat helposti siirrettävissä ulkopuolisille laitteille, vaan ainoastaan salasanan takana henkilökohtaisella tietokoneella. Kaikki materiaali säilytettiin pisimmillään vain niin kauan kuin opinnäytetyö oli kesken ja tuhottiin työn julkaisun jälkeen. Haastatteluaineisto oli tarkoitettu vain opinnäytetyöhön eikä sitä luovutettu muuhun käyttöön missään vaiheessa.

Opinnäytetyö toteutettiin Kriminaalihuollon tukisäätiössä, jossa olen toiminut sosiaalisena talonmiehenä alkuvuodesta 2015. Olen myös sijaistanut asumisohjaajan työtehtävissä useiden kuukausien mittaisia ajanjaksoja. Täten haastatteluja tehdessäni oli perusteltua olettaa, että haastateltujen käyttämä kieli ja kuvaillut tilanteet ovat minulle tuttuja. (Hirsjärvi & Hurme 2008; 52-53, 186.)

Opinnäytetyössä on haastateltu kaikkia Kriminaalihuollon tukisäätiön asumisohjaajia, joten tulosten edustavuus on niin luotettava, kuin suinkin on mahdollista (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189). Teoreettisen aineiston ja haastattelujen välinen rakennevalidius esiintyi kuitenkin haastatteluissa

paikoittain ongelmallisena, sillä Good Lives Model –viitekehys ei ollut kaikille haastatelluille yhtä tuttu. Haastatteluiden aikana pyrin syventämään vastauksia lisäkysymyksillä ja tarkennuksilla. Tavoitteena oli lisätä haastatteluaineiston luotettavuutta varmistamalla, että kysymykseni tulevat ymmärretyksi oikein ja käsitteiden määritelmät ovat kysyjällä ja vastaajilla yhtenevät. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 187.)

Englanninkielinen materiaali oli varsin hallitsevassa asemassa teoreettisen aineiston osalta. Suomenkielistä materiaalia Good Lives Model –mallista löytyi käytettäväksi äärimmäisen vähän, joten käsitteistö on vapaasti käännettyä. Good Lives Modelin osa-alueiden nimeämisessä olen käyttänyt niitä käännöksiä, jotka ovat vakiintuneet asumisvalmennusyksikön kielessä. Olen sisällyttänyt käännetyn käsitteistön perään alkuperäisen, englanninkielisen sanan merkitysten selventämiseksi.

Erytisen hankalaa tulosten analysoinnissa oli joidenkin haastateltujen puutteellinen tieto Good Lives Model -viitekehuksesta. Vaikka haastattelutilanteessa pyrin selkeyttämään käsitteitä, en voi olla täysin varma siitä, vastasivatko osallistujien käsitykset GLM:n osa-alueista niiden todellisia merkityksiä. Tämä heijastuu lähinnä kysymykseen GLM:sta käytännön työssä, sillä osa vastaajista ei välttämättä vastauksestaan huolimatta kuvaa GLM:ia sinällään, vaikka yhteneviä piirteitä työn ja viitekehysten välillä olisikin. Sen sijaan kuvauksia kokemuksista voidaan pitää hyvinkin osuvina, sillä tuloksissa esiintyvät tuntemukset GLM:sta, vaikkakin työotteeseen liitettävissä olevana osana, silti etäisenä ja juurtumattomana viitekehystenä selittyvät tällä samaisella aiheen vähäisellä tuntemuksella.

8 TULOKSET

8.1 Asumisohjauksen keinot toteuttaa Good Lives Modelia

Merkittävimmäksi työvälineekseen kaikki asumisohjaajat nostivat asiakkaan kanssa käytävät keskustelut. Kaksi haastatelluista kertoi soveltavansa Good Lives Modelia (GLM) asiakastyössään aktiivisesti. Asiakkaan kanssa käytävissä yksilökeskusteluissa tämän tuottamaa kerrontaa itsestään tarkkaillaan GLM:n näkökulmasta tunnistamalla, mihin primääreihin tarpeisiin hän toimillaan, tavoitteillaan ja arvoillaan pyrkii vastaamaan. Näiden rinnalla tarkastellaan niitä keinoja, joita asiakas käyttää tai on aiemmin käyttänyt. GLM:n kanssa yhteensopivaksi työmenetelmäksi mainittiin motivoiva keskustelu ja ratkaisukeskeinen menetelmä. Työntekijä pyrkii keskustelua ohjaamalla ja kysymyksiä esittämällä selvittämään asiakkaan motiiveja toiminnalleen ja merkityksiä niiden takana. Vaikka yksilökeskustelut eivät välttämättä noudata ohjelmallista rakennetta, niiden tavoite on kuitenkin yhtenevä Good Lives Modelin alkuarvion kanssa; Tarkoitus on herätellä asiakkaassa oivalluksia hänen tavoitteidensa ja keinojensa välisistä suhteista ja niiden välillä mahdollisesti havaittavissa olevista ristiriitaisuuksista. (Whitehead, Ward & Collie 2007, 13.)

Yhdessä haastattelussa vastaaja kertoi käyttävänsä asiakastyön tukena GLM-mallin soveltamiseen tarkoitettua lomaketta (LIITE 3), jota läpikäymällä asiakas antaa kouluarvosanoja mielekkään elämän eri osa-alueille sen mukaan, kuinka merkitykselliseksi hän ne kokee. Lomakkeen avulla voidaan luoda työskentelylle struktuuria selvittäessä, mihin työskentely tulisi ensisijaisesti kohdistaa. Haastateltavan kokemuksen mukaan lomake soveltuu erityisen hyvin desistanssin esiin tuomiseksi ja vahvistamiseksi, kun asiakas aktiivisesti pyrkii irtautumaan vanhasta elämäntavasta ja luomaan uutta identiteettiä.

Esimerkkinä tällaisen keskustelun tuloksesta nousi tapaus, jossa asiakas tavoitteli yhteyttä lapseensa ja entiseen puolisoonsa. Ongelmalliset sosiaaliset suhteet aiheuttivat jatkuvaa ahdistusta ja riittämättömyyden tunnetta. Asiakkaan tuntemuksia ja motiiveja läpikäymällä paljastui, että hän oli valinnut

perhekeskeisyyden keinoksi vastata tarpeeseensa kokea Liittymistä johonkin muuhun kuin rikollisuuteen. Keino oli valikoitunut, koska asiakas tunsi, että näin ihmisen yleisesti tulee toimia. Tosiasiallisesti asiakas ei kokenut pystyvänsä vanhemmuuteen, jolloin oikea ratkaisu oli hakea Liittymistä muista yhteyksistä, jotta Toimijuus vahvistuisi ja aikanaan johtaisi tuntemukseen Pystyvyydestä vanhempana.

Merkittävä osa asumisohjaajan perustyötä on palveluohjaus ja virastoasioissa avustaminen. Etenkin Tietämystä ja Pystyvyyttä nähtiin tuettavan palveluohjauksen keinoin asiakkaan oppiessa itsenäisesti hoitamaan asioitaan ja toimimaan virastoympäristössä. Myös Toimijuutta katsottiin vahvistettavan kannustaessa asiakasta toimimaan itsenäisesti puolesta tekemisen sijaan. Vertaistukitoimintaan ohjaamista ja siihen motivoimista pidettiin yleisesti Pystyvyyttä ja toisaalta Liittymistä tukevana työnä. Terveystuhoon liittyvällä palveluohjauksella katsottiin pyrittävän Hyvinvoinnin edistämiseen.

Good Lives Modelin kenttien tavoitteita ylläpidetään osaltaan asumisvalmennusyksikön säännöillä. Etenkin säännöllä päihteettömyydestä pyritään tukemaan GLM:n kentistä ensisijaisesti Hyvinvointia, paitsi yksittäisen asiakkaan kohdalla, myös yhteisön näkökulmasta. Sekä asukkaiden että heidän vieraidensa päihteettömyys tukee psyykkistä hyvinvointia lisäämällä turvallisuuden tunnetta, kun päihteidenkäytön lieveilmiöt pysyvät vähäisinä. Haastatteluista kumpuaa myös huomio siitä, että jotta mielekkään elämän suunnitelmaa päästään asiakkaan kanssa edes käsittelemään, edellyttää se päihteettömyyttä.

”...Vaikka siellä ne pyrkimykset mielekkääseen elämään olis vilpittömästi käyttää päihteitä, niin siitäkään ei voida keskustella järkevästi, ellei ihminen oo selvinpäin. Koska hän ei tee sitä päätelmää oman elämänsä tarpeista päihtyneenä kauheen fiksusti.”

Willis ym. (2012) suosittelivat myös päihteettömyyteen kannustamista Good Lives Modelia käytettäessä, sillä näin kuntoutukseen osallistuja hyötyy työstä kaikkein eniten. Kun hän kykenee osallistumaan aktiivisena toimijana, hän

edesauttaa itse parhaiten omien tavoitteidensa saavuttamista. (Willis, Yates, Gannon & Ward 2012, 128.)

Konkreettisenä taustavaikuttajana Good Lives Model nähtiin tuetun asumisen palveluissa viikoittain pyörivässä Teema-ryhmässä sekä mahdollisuuksissa osallistua työkokeiluun. Teema-ryhmässä keskustellaan viikoittain vaihtuvasta GLM:n osa-alueesta. Osallistujat pohtivat ohjatusti mitä kulloinkin vuorossa oleva mielekkään elämän teema hänelle merkitsee, mistä hän tietää saavuttaneensa sen ja miten hän on sen saavuttaakseen toiminut tai voisi toimia jatkossa. Asumisohjaajat kokivat GLM:n elävän työmenetelmistä ryhmässä kaikkein selkeimmin. Yksi haastatelluista kertoi motivoivansa asiakkaansa osallistumaan ryhmään huomattessaan heillä olevan mietintöjä elämänsä suunnasta tai vaikeuksia jäsentää sitä. Ryhmään osallistumisen nähtiin tukevan ensisijassa Liittymistä, asiakkaiden ollessa vuorovaikutuksessa keskenään, välittäessään toisilleen hyviä käytäntöjä ja saadessaan muilta osallistujilta palautetta. Huomatessaan samankaltaisuuksia kokemuksissaan osallistujat luovat kokemusta vertaisuudesta. Ryhmän päätyttyä jokainen osallistuja kertoo vielä muulle ryhmälle, miten aikoo tulevan viikon aikana vahvistaa teemana ollutta GLM:n osa-aluetta. Purvisin ym. (2011) mukaan on tärkeää, että tavoitteita asetetaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun kuntoutukseen osallistuja on tunnistanut oman elämänsä haasteet (Purvis, Ward & Willis 2011, 15). Ryhmään osallistumisen katsottiin vahvistavan myös Toimijuutta etsimällä konkreettisia vastauksia ja keinoja saavuttaa keskustellut tavoitteet.

Lähes kaikki haastatellut nostivat Kritsin järjestämien työkokeilujen olevan aktiivisesti kytköksissä Good Lives Model –viitekehukseen. Työkokeilupaikkoja järjestetään tukiasumispalveluissa, kiinteistöhuollossa ja vertaistukipiste Rediksessä. Työkokeiluilla pyritään tarjoamaan asiakkaalle uusi toimintaympäristö, jossa he voivat harjoitella uudenlaisia tapoja olla ja vuorovaikuttaa ihmisten kanssa.

”...nääh meidän kaverit ei oo välttämättä saanu miltään niin sanotulta viralliselta taholta pitkään aikaan jos koskaan, kehuja eikä varsinkaan palkkaa siitä mitä he tekevät, vaan se seuraamus niistä

tekemisistä on ollu se rikosseuraamus tai kiinniotto tai poistaminen jostain tilasta.”

Kokeilu vahvistaa asiakkaan tunnetta Toimijuudesta ja Pystyvyydestä kun hän huomaa olevansa kykenevä ja osaava osa työyhteisöä. Samalla tarjotaan mahdollisuus uuteen sosiaaliseen Liittymiseen, kun työkokeilijat otetaan vastaan kollegoina. Whitehead ym. (2007) huomioivat tapaustutkimuksessaan vertaisuuden kokemisen merkityksen dynaamisiin riskitekijöihin vaikuttavana seikkana, kun tutkimuksen kohdehenkilö havaitsee aiempien rikosmyönteisten tuttavapiirien negatiiviset vaikutukset hänen tavoitteilleen saavuttaa itselleen mielekästä elämää. Vastavuoroisesti henkilön opiskelupaikan myötä syntyneet positiiviset ihmissuhteet vaikuttivat osaltaan antisosiaalisen toiminnan vähenemiseen. (Whitehead, Ward & Collie 2007, 13.)

Asumisvalmennusyksiköstä muuttaminen hajasijoitettuun tukiasuntoon on useimpien asiakkaiden tavoitteena. Asunnon tarjoamisen katsottiin näkökulmasta riippuen kohdistuvan useaan GLM:n kenttään. Oman asunnon avaimet voivat tuottaa asiakkaalle Mielenrauhaa, ja toisaalta myös kokemusta Pystyvyydestä hänen ottaessaan asumispolulla seuraavan askeleen. Tässä vaiheessa asumisohjaajan tuki vähenee, ja asiakasta kannustetaan yhä vahvemmin itsenäiseen Toimijuuteen. Myös elinympäristö muuttuu, ja asiakasta pyritään tukemaan Liittymisessä uuteen asuinalueeseensa ja sen palveluihin. Asunnon merkitystä usean Good Lives Modelin kentän tavoitteelle tukee myös Willisin ja Wardin (2011) tutkimus, jonka mukaan vapautuneiden rikoksentekijöiden vaikeudet löytää pysyvää asuntoa vaikuttivat heikentävästi heidän tunteeseensa useiden GLM:n osa-alueiden toteutumisesta. (Willis & Ward 2011, 298.)

8.2 Good Lives Model asumisohjaajien kokemana

Haastattelujen pohjalta Good Lives Modelin huomiointi asiakastyön rakenteissa ja asumisen prosesseissa koettiin läpi koko asiakkuuden niukkana. Asiakkuus alkaa asukasvalinnalla, jota ohjaa asiakkaan täyttämä Kritsin hakemuslomake

sekä asiakassihteerin haastattelu. Hakuvaihe selvittää asiakkaan lähtötilannetta ja taustaa, ja joitakin GLM:n osa-alueita tavoittelevia kysymyksiä koettiin olevan löydettävissä. Lomake kysyy hakijalta tietoja tämän terveydentilasta, päihteidenkäytöstä, aiemmista kuntoutusohjelmista, verkostoista sekä perhe- ja läheissuhteista. Vaikka edellä mainittujen voidaan katsoa liittyvän Hyvinvoinnin, Toimijuuden, Pystyvyyden ja Liittymisen osa-alueiden kartoittamiseen, osassa haastatteluista kyseenalaistetaan kuitenkin lomakerakenteen suunnitelmallisuus suhteessa GLM:iin. Viitekehyksen ei koeta olevan hakemuksessa aktiivisesti läsnä, vaan lomake on saanut muotonsa siitä irrallisena. Yhdessä haastattelussa hakemusta kuvaillaan jopa negatiivisen sävyiseksi, sen pyrkiessä joko todentamaan hakijan motivaation sitoutua kuntoutukseen tai vastaavasti osoittamaan sen puutteelliseksi.

Asuminen aloitetaan asumisvalmennusyksikössä tekemällä asiakkaan kanssa kuntoutussuunnitelma, ja tässä vaiheessa Good Lives Model elää kuntoutuksessa vain vähän kirkkaampana. Eräs haastateltavista huomauttaa, että vaikka tässäkin vaiheessa suunnitelman tekoon tarkoitettun lomakkeen aihekentät eivät suoranaisesti vastaa GLM:n kenttiä, on GLM kuitenkin epäsuorasti lomakkeeseen sisällytettävissä ja suunnitelmaa tehdessä viitekehyksen perusajatus sovellettavissa. Kaikki asumisohjaajat olivat yksimielisiä siitä, että asiakkaan tavoitteet asetetaan yhteistyössä asiakkaan kanssa. Asiakkaiden hyvin erilaiset lähtökohdat määrittelevät sen, kuinka laajalti Good Lives Modelin kenttiä voidaan realistisesti työstää;

”Just se ku tullaan nii eri lähtökohdist et joku on istunu 10 kertaa tai koko ikänsä ja ei sit oikeen tiedä muusta, niin hänel on kyl varmaa ihan eri tavoitteet, ku sit sil ensikertalaisella joka on käyny tos vuoden tuomion ja on asunu itekseen aiemmin.”

Asumisohjaajat, jotka eivät aktiivisesti sovelle GLM:ia, tunnistivat kuitenkin asiakkaan kanssa käytyjen keskustelujen yhteyden viitekehykseen. Asiakkaan tavoitteista ja elämän suunnitelmista keskusteltaessa paneudutaan niihin asioihin, joiden täytyy muuttua, jotta tavoitteet saavutettaisiin. Jo asiasta puhuminen paljastaa sen, mitä mielekäs elämä kullekin tarkoittaa. Asiakkaan tuntemusten sanoittaminen ja kertoman merkitysten tarkentaminen jäsentävät

tälle itselleen hänen perimmäisiä tarpeitaan ja luo suuntaa itsetuntemukselle. Tarkastelemalla asiakkaan kanssa hänen elämäntilanteensa kokonaisuutta voidaan yhdessä arvioida rakentavia keinoja luoda merkityksellistä elämää vahingollisten keinojen tilalle. Keskusteluavulla katsottiin voivan tuottaa asiakkaalle henkistä Hyvinvointia ja Mielenrauhaa hänen kokiessaan, ettei elämän solmukohtia tarvitse ratkoa yksin. Whitehead ym. (2007) alleviivaavat myös aktiivisen kuuntelemisen ja ristiriitojen esiintuomisen tärkeyden osana hyvän elämän suunnitelman rakentamista (Whitehead, Ward & Collie 2007, 13). Sekä asiakaskeskusteluiden kuin palveluohjauksenkin yhteydessä Good Lives Model koettiin kuitenkin enemmänkin työn henkeen liitettävissä olevana osana kuin sitä aktiivisesti ohjaavana viitekehystenä.

Niinä Good Lives Modelin osa-alueina, jotka kaikkien haastateltujen mielestä olivat selkeästi asumisohjaajan työn tavoittamattomissa, nousivat esiin Tarkoitus ja Onnellisuus. Yleisesti vallitsi kokemus, että asumisohjaajan työn näkökulmasta vaikuttavissa olevien kenttien – Hyvinvoinnin, Toimijuuden, Pystyvyyden ja Liittymisen – työstäminen voi seurannaisena aikanaan tuottaa asiakkaalle näitä GLM-ympyrän abstraktimpia hyveitä, mutta niiden vahvistaminen suoraan on hyvin vaikeaa. Myös seurannaisuuden huomautettiin olevan ennustamatonta ja vain oletusten varassa. Tukiasuntojen asumisohjaajat pohtivat toisaalta myös sitä, kuinka paljon osaa asumisohjaajan työllä konkreettisesti on positiivisiin kokemuksiin; ne voivat yhtä hyvin olla vain itse asunnon saannin seurannaisvaikutuksia. Myös Whitehead ym. (2007) toteavat yksittäistapaustutkimuksessaan, että muutokset tutkimukseen osallistujan elämäntavoissa voivat johtua GLM-ohjelman sijaan myös jostakin muusta, määrittelemättömästä syystä, mutta toteavat sen epätodennäköiseksi, sillä osallistujan ympäristössä ei tapahtunut merkittävää muutosta (Whitehead, Ward & Collie 2007, 19). Good Lives Modelin juurtumattomuus asiakasprosesseissa tulee toisaalta esiin huomiossa, kuinka tukiasuntoon siirtyminen on usein asumisohjaajan päätöksestä johtuva mekaaninen tapahtuma, eikä välttämättä sinällään tuota asiakkaalle kokemusta omilla ansioilla saavutetusta hyvästä.

Haastatteluissa Mielenrauha mainittiin useissa yhteyksissä. Se tulkittiin yhtälailla abstraktina käsitteenä, jota asumisohjaaja ei sellaisenaan voi suoraan tuottaa.

Toisaalta uskottiin, että monet asumisohjaajan tehtävät voivat vaikuttaa epäsuorasti asiakkaan Mielenrauhan parantumiseen, mikä koettiin yhtenä selkeänä motiivina sille, miten työtä milloinkin asiakaskohtaisesti toteutetaan. Raha-asioiden selvittely, verkostojen kerääminen ja asumisen turvaaminen voivat kukin edistää asiakkaan mielenrauhaa ja vähentää stressiä. Tämänkin GLM:n kentän katsottiin kuitenkin olevan asumisohjaajan suoran toiminnan tavoittamattomissa.

Luovuus koettiin myös erittäin hankalana liittää asumisohjaajan työhön. Koska tavoitteena on itsensä ilmaisu itselleen ominaisella tavalla, olisi sitä vaikea tuottaa asiakkaille ohjauksen keinoin. Teoriassa Luovuutta voisi vahvistaa esimerkiksi siinä tilanteessa, että asiakkaalla olisi mahdollisuus valita muutamista eri opiskelupaikoista, jolloin voitaisiin pohtia asiakkaan mahdollisuuksia toteuttaa Luovuutta kullakin opintopolulla. Käytännössä tämän kaltaisen työskentelyn tasolle on kuitenkin hyvin epätodennäköistä päästä, sillä asiakkaan resurssien ja mahdollisuuksien tulisi tällöin olla huomattavat.

Haastatteluista oli tulkittavissa näiden kenttien puuttumisen hyväksyminen jonain sellaisena, jota asumisohjaaja ei useimmiten voisi koskettaa. Parhaimmillaankin on mahdollista vain keskustelemalla jäsentää asiakkaan kanssa tämän omia ajatuksiaan näistä kentistä, ja siten mahdollisesti luoda käsitteellistä selkeyttä. Kokemuksen elämän merkityksellisyydestä ja sisällöllisyydestä sekä onnellisuuden tunteen nähtiin kumpuavan asiakkaan omasta kyvystä tarkastella elämäänsä sellaisesta näkökulmasta, jossa näiden tavoittelu voi olla mahdollista. Yksi haastateltava toi esiin työntekijän ammatillisuuden olevan myös ymmärrystä omasta sekä työmahdollisuuksiensa rajallisuudesta siten, että hyväksyy asiakkaan vastuun omasta onnellisuudestaan.

Keskeisimpänä punaisena lankana läpi kaikkien haastattelujen voidaan pitää Good Lives Modelin juurtumattomuutta asumisohjaajan työhön. GLM:n yhdistettävyyys eri työtehtäviin tunnustetaan, mutta se koettiin käytännön tasolla eteenpäin vievänä tai työtä tiedostetusti ohjaavana tekijänä vain harvoin. Puolet haastatelluista kokivat viitekehyksen soveltamisen käytännön työhön itselleen epäselväksi. GLM näyttäytyy monessa haastattelussa jonain, jota pidetään

työyhteisössä läsnä tavoitteellisessa roolissa, ja jonka asema on ”puheen tasolla”. Good Lives Modelia pidettiin eräänlaisena johtotähtenä, jossa tiimin yhteinen työnäkymä esiintyy voimakkaimmin kehityksen näkökulmasta. Asenteet viitekehityksen implementoinnista suurempaan rooliin käytännön työssä ja menetelmätyössä olivat kuitenkin positiivisia, ja useassa haastattelussa todettiin, että viitekehityksen sisäistäminen ei työyhteisössä ole voimakasta ”vielä”.

Syitä Good Lives Modelin heikkoon kiinnittymiseen mainittiin kolme; Työntekijöiden vaihtuvuus, GLM:ia ylläpitävän toiminnan ja yhteisesti järjestetyn koulutuksen puute sekä viitekehityksen uutuus suhteessa olemassaoleviin rakenteisiin. Työntekijöistä puolet olivat aloittaneet nykyisessä työtehtävässään kuluvan vuoden 2018 aikana, eikä viitekehitys ollut siksi ehtinyt vielä tulla tutuksi. Yhdestä haastattelusta nousi esiin toive GLM:n näkymisestä jo uuden työntekijän perehdytyksessä, jolloin aiheeseen voisi tarttua ja GLM:n ottaa osana työyhteisön kulttuuria jo alusta lähtien. Vaikka viitekehityksestä on saatavilla runsaasti aineistoa, itseopiskelu ja mallin käytännön soveltaminen vain kirjallisen materiaalin varassa koettiin haastavaksi.

Jotta Good Lives Model pysyisi aktiivisesti osana tukiasumispalveluiden työtä ja kehitystä, sen toivottiin olevan myös useammin esillä kehitys- ja vetäytymispäivissä. Viitekehitykselle tulisi varata yhteistä aikaa, jolloin voisi syvemmin pohtia sen merkitystä käytännön työssä yhdessä työryhmän kesken. Kaksi haastateltavista mainitsi myös Teema-ryhmän vetämisen olevan oivallinen keino oppia hahmottamaan GLM:ia asiakastyössä. Myös Purvis ym. (2011) huomauttavat, että asianmukainen koulutus ja edelleen kertauskoulutus ovat elintärkeitä GLM:n säilyttämiseksi työotteessa tinkimättömänä. He suosittelevat myös ohjelman läpikäyntiä vertaisfoorumissa, jossa tietoa ja kokemuksia voidaan jakaa. (Purvis, Ward & Willis 2011, 17–18.)

Good Lives Modelin heikko esiintyvyys rakenteissa koettiin selittyvän kahdella tekijällä. Ensinnäkin asiakastyön prosessit ja työn rakenteet ovat vanhempaa perua kuin GLM:n valikoituminen työotteeksi, eivätkä ne siten ole voineetkaan rakentua GLM:n kanssa yhteen nivoutuen. Toisekseen henkilökunnan puutteelliset käsitykset viitekehityksestä heikentävät mahdollisuutta sisältää

GLM:ia rakenteisiin myöskään niitä kehitettäessä. Pitkälti GLM esiintyy työssä ”päälle liimattuna”. Yksi haastatelluista nosti esiin asiakasprosessin kehittämisen GLM-voittoisemmaksi olevan kuitenkin mahdollista, sillä hän koki havainneensa työryhmän laajentaneen ajatteluaan asiakastyön mahdollisuuksista, mikä näkyi muun muassa työkokeilupaikkojen syntymisenä. Kehityksen suotuisa jatkuminen vaatisi kuitenkin yksityiskohtaista pohdintaa siitä, mihin GLM:n kenttiin tukiasumispalvelut konkreettisesti jo vastaavat tai voisivat tulevaisuudessa vastata.

9 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata voimavarakeskeisen Good Lives Model –viitekehityksen (GLM) roolia Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen palveluissa. Roolia tarkasteltiin kahdesta näkökulmasta; Miten GLM esiintyy asumisohjaajan käytännön työssä, ja millaisia kokemuksia heillä sen käytöstä on. Opinnäytetyön tekijän roolin lisäksi toimin tutkimuksen aikana myös asumispalveluiden työntekijänä, joten minulla oli joitakin ennako-odotuksia tutkimuksen tuloksista. Ensinnäkin, odotin GLM:n esiintyvän asumisohjauksessa eräänlaisena kattokäsitteenä, joka etäisesti ohjaa työntekijän toimintaa. Toisekseen ennakoin viikottaisen Teema-ryhmän olevan keskiössä keskusteltaessa merkittävimmistä GLM:n vaikutuksen alaisista keinoista. Yllättävää oli kuitenkin tulosten voimakas kaksijakoisuus; toisaalta GLM:ia ei monella työn osa-alueella koettu läsnäolevaksi työotteeksi juuri lainkaan, ja jotkin osa-alueet –Teema-ryhmä ja työkokeilut– lepäsivät GLM:n katveessa täysin.

Tutkimuksen ja etenkin teoreettisen aineistonkeruun aikana oma ymmärrykseni GLM:n teoriasta ja sovellettavuudesta vahvistui huomattavasti, jonka vuoksi kykenin havaitsemaan haastattelujen aikana merkittäviksi osoittautuvia teemoja jo niiden varhaisessa vaiheessa. Tämä osoittautui hyödylliseksi viimeisten haastattelujen lisäkysymyksiä tehdessä, vaikka pidättäytyminen johdattelemasta vastaajia olikin vaikeaa.

Toinen seikka, jossa oman GLM:n tuntemuksen syveneminen osoittautui merkittäväksi, oli asumisohjauksessa käytössä olevien keinojen näyttäytyminen GLM:n rakenteellisen etenemisen valossa varsin rajallisena. Good Lives Model alleviivaa voimakkaasti kuntoutuksen kohteena olevan osallistujan oman panoksen tärkeyttä tehtävässä työssä. Silti vain yksi haastattelu nosti esiin näkökulman asiakastyön läpinäkyvyyden vahvistamisesta. Työnäkymä tulisi suunnata asiakkaan itsensä suuntaan siten, että hänelle mahdollistettaisiin havainto omasta edistymisestään ja kokemus osallisuudesta oman elämänsuunnitelmansa etenemiseen. Tätä yhtä vastausta lukuunottamatta kaikki

vastaajat käsittelevät GLM:n osa-alueita omaa työtä motivoivien tekijöiden näkökulmasta, eli ”miksi minä toimin asiakastyössä näin?”.

Oma kokemukseni työntekijänä on, että asumisvalmennusyksikön asiakkaiden motivaatio kuntotustoimiin on vähäistä. Vaikka asumisohjaus Kriminaalihuollon tukisäätiössä sinällään onkin asiakaslähtöistä, edellä mainittu puute asiakkaan osallisuudesta itse Good Lives Model –viitekehyksen ymmärtämiseen voi osaltaan selittää asiakkaan heikon sitoutumisen asumisvalmennusyksikön edellyttämiin asumisohjaajien tapaamisiin ja ryhmätoimintaan. GLM:n vahvuus on nimenomaan sen osallistavassa, yksilöllisyyttä korostavassa otteessa (Langlands, Ward & Gilchrist 2009, 122). Haastattelujen tuloksista sen sijaan heijastuu enemmänkin työntekijöiden oman toiminnan perustelu. Eli työllä pyritään GLM:n osa-alueiden tavoitteisiin, joiden sisältöä ei ole asiakkaalle varsinaisesti avattu. Tämä ei tietenkään tarkoita, että asiakkaan omat tavoitteet välttämättä eroaisivat GLM:n tavoitteista, mutta hän ja työntekijä työskentelevät tällöin eri perspektiiveistä.

Good Lives Modelin valossa vahvojen toimintojen, Teema-ryhmän ja työkokeilumahdollisuuksien, nähtiin voimistavan samoja hyvän elämän osa-alueita kuin mihin asumisohjauksella koettiin muillakin työkeinoilla voitavan vaikuttaa. Ottaen huomioon Willisin ja Wardin (2011, 300) tutkimuksen positiivisten vapautumiskokemusten vaikutuksesta asumisen, työn ja sosiaalisen tuen muodossa vapautuneiden vankien kokemukseen hyvän elämän toteutumisesta, näkisin asumispalveluiden tulevaisuudessa hyötyvän juuri Hyvinvoinnin, Toimijuuden, Pystyvyyden ja Liittymisen osa-alueiden vahvistamisesta työtä kehitettäessä.

Nykyisessä muodossaan Teema-ryhmä kattaa vain Good Lives Modelin ehdottaman ohjelmarakenteen alkuosan. Ryhmässä käydään läpi tavoitteita ja keinoja, mutta rakentavien ja vahingollisten toimintatapojen tunnistaminen ei johda niiden huomioimiseen pitkän aikavälin suunnitelmassa. Asumisohjaajat tekevät asiakkaan kanssa asiakassuunnitelman, mutta sen rakennetta ei ole koostettu eikä sitä täytetä Good Lives Modelin näkökulmasta. Ryhmä toimii siis erillään muista asumisvalmennusyksikön toiminnoista. Tämän seurauksena

asiakas käsittelee tavoitteitaan ainakin kahdella eri foorumilla, mikä voi esiintyä pirstaleisena ja uuvuttavana toimintana.

Työkokeilupaikkoja ilmaistiin olevan tukiasumispalvelujen käyttäjille liian vähän. Myös muunlaisen toiminnan, kuten opintopolkuyhteistyön vahvistamisen sekä erilaisten kurssien ja työhöntutustumisjaksojen mahdollisuutta pohdittiin. Haastatteluista nousi toteamus, että jotta Kritsin tukiasumispalvelut voisivat edesauttaa asiakkaiden kuntoutumista itsenäisenä kuntoutusyksikkönä muiden toimijoiden palveluihin ohjaamisen sijaan, on tarjottu toiminta kahden viikottaisen ryhmän ja joidenkin työkokeilupaikkojen muodossa auttamattoman riittämätöntä. Mahdollisuuksia strukturoituun päiväohjelmaan talon sisällä tai toimesta tulisi näin ollen kehittää merkittävästi.

Kaiken kaikkiaan tukiasumispalveluiden tulisi tarkentaa työn sisältöjä yhteneväisimmäksi ja toisiinsa nivoutuneemmiksi. Asiakas hyötyisi laajemmasta, mutta keskustelelevammasta kuntoutuskokonaisuudesta, jonka osat täydentäisivät toisiaan. Panostus työntekijöiden kouluttamiseen Good Lives Modelin käyttäjiksi olisi sijoitus yhtenäisempään työnäkymään. Haastatteluista kumpusi jo toiveikkautta Good Lives Modelin vahvemmassa asemassa tulevaisuudessa, joten tutkijan kuuleman mukaan kysyntää koulutukselle ja motivaatiota työn kehittämiseksi on.

LÄHTEET

- Barnao, Mary; Ward, Tony & Robertson, Peter 2015. The Good Lives Model: A New Paradigm for Forensic Mental Health. The Australian and New Zealand Association of Psychiatry, Psychology and Law 2015.
- Granfelt, Riitta 2013. Teoksessa Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Hyväri, Susanna & Kainulainen Sakari (toim.) s.209–228. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki 2013.
- Granfelt, Riitta 2014. Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Linderborg, Henrik; Suonio, Mari & Lassila, Tytti (toim.) s. 255–274. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Rikosseuraamuslaitos.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Joukamaa, Matti & Työryhmä 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Rikosseuraamuslaitos.
- Kaarakka, Olli 2017. Asumisohjaajan käsikirja. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Kriminaalihuollon tukisäätiö i.a. Viitattu 27.10.2016.
http://kritis.fi/fin/saatio/saation_arvot/
- Laine, Matti 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2014. Riika: 2015.
- Langlands, Robyn L.; Ward, Tony & Gilchrist, Elizabeth 2009. Applying the Good Lives Model to Male Perpetrators of Domestic Violence. Behaviour Change. Volume 26. Number 2. Sivut 113–129.
- Opetushallitus 2012. Vankilaopetus Suomessa 2011. Raportit ja selvitykset 2012:2. Tampereen yliopistopaino 2012.
- Prescott, David S. 2013. The Good Lives Model (GLM) in theory and practice. Sexual Abuse in Australia and New Zealand. Volume 5 issue 1.

- Purvis, Mayumi; Ward, Tony & Willis, Gwenda 2011. The Good Lives Model in Practice: Offender Pathways and Case Management. *European Journal of Probation*, 3 (2).
- Rikosseuraamuslaitos 2017. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2016. Verkkojulkaisu. Viitattu 7.1.2018.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/OEnaT5BkF/RISE_Tilastoja_2016.pdf
- Kriminaalihuollon tukisäätiön tuetun asumisen tiimi 2017. Teemahaastattelut 31.10.-7-11-2017.
- Tyni, Sasu 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Rikosseuraamuslaitos.
- Ward, Tony & Maruna, Shadd 2007. *Rehabilitation. Beyond the risk paradigm*. New York: Routledge.
- Whitehead, Paul R.; Ward, Tony & Collie, Rachael M. 2007. Time for a Change: Applying the Good Lives Model of Rehabilitation to a High-Risk Violent Offender. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Volume 10, number 10. Sage Publications: 2007.
- Willis, Gwenda M. & Ward, Tony 2011. Striving for a good life: The Good Lives Model applied to released child molesters. *Journal of Sexual Aggression*, Vol. 17 No.3. Sivut 290–303. National organization for the treatment of abusers 2011.
- Willis, Gwenda M.; Yates, Pamela M.; Gannon, Theresa A. & Ward, Tony 2012. How to Integrate the Good Lives Model Into Treatment for Sexual Offending: An Introduction and Overview. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 25. Sivut 123–142. Sage Publications: 2012.

LIITE 1 Haastattelurunko

(Haastattelut 31.10.-7.11.2017)

Tutkimuskysymykset:

Millaisia kokemuksia työntekijöillä on GLM-mallin käytöstä?

Miten he ovat sitä toteuttaneet?

Teema 1 – Asiakastyön prosessi (rakenteet)

Tutkijan apukysymykset:

Mitkä GLM:in osa-alueet esiintyvät

Asukasvalinnassa?

Asumispolun varrella?

Asumisen edellytyksissä?

Teema 2 – Asiakastyö käytännössä (työvälineet, menetelmät, asiakassuhteet)

Tutkijan apukysymykset:

Millä tavoin asiakkaan tavoitteet määritellään?

Millaisiin tavoitteisiin asumisohjaus konkreettisesti vastaa? Miten?

Jääkö joku GLM:in osa-alue (useimmin) työstä pois? Miksi?

Teema 3 – Osaamisen ylläpito ja kartuttaminen sekä kehitysnäkymät

Tutkijan apukysymykset:

Pysykö GLM aktiivisesti osana tiimin työtettä? Miten?

Näkykö GLM henkilökunnan koulutussuunnitelmassa? (Miten?)

Miten GLM:ia voitaisiin hyödyntää uusilla tavoilla jatkossa?

LIITE 2 Good Lives Model -analyysilomakkeet

THE GLM MAPPING TABLE

Name: _____ Table Number: _____
 Person ID: _____ Date table commenced: ____/____/____

GOODS	WEIGHTING (preferences/most valued good/s)	CAPACITY				MEANS • Appropriate vs Inappropriate	RELATIONSHIP TO OFFENDING • Direct or Indirect Pathway • Protective or No Relationship
		Internal Capabilities (strengths)	Internal Obstacles (deficits)	External Capabilities	External Obstacles		
Relatedness							
Community							
Excellence in Work							
Pleasure							
Inner Peace							
Excellence in Agency							
Creativity							
Knowledge							
Spirituality							
Life							
Excellence in Play							

Table 1.1

THE GLM ANALYSIS TABLE

Name: _____ Table Number: _____
 Person ID: _____ Date Commenced: ____/____/____

LIFE PLAN – PAST/TIME OF OFFENDING		LIFE PLAN – PRESENT TIME/FUTURE	
TYPE OF LIFE PLAN:	PATHWAY TO OFFENDING:	TYPE OF LIFE PLAN:	PATHWAY TO OFFENDING:
☐ Explicit – Overt	☐ Direct ☐ Indirect ☐ Undetected	☐ Explicit	☐ Direct ☐ Indirect ☐ Undetected
☐ Explicit – Covert	☐ Direct ☐ Indirect ☐ Undetected	☐ Implicit	☐ Indirect ☐ Undetected
☐ Implicit	☐ Indirect ☐ Undetected		
LIFE PLAN DESCRIPTION AND ANALYSIS:		LIFE PLAN DESCRIPTION AND ANALYSIS:	

SCOPE and MEANS					
Goods Sought and secured via Appropriate Means		Goods Sought via Inappropriate Means		Non-secured Goods	
ANALYSIS:					

CAPACITY					
Key strengths: (will be largely presented in goods with appropriate means)		Key obstacles: (will be largely presented in goods with inappropriate means)			New strengths being developed/focused on:
Internal	External	Internal	Stage of Change	External	
ANALYSIS:					

COHERENCE			
Horizontal Coherence		Vertical Coherence:	
		HIGHEST WEIGHTED GOODS:	PATHWAY TO OFFENDING:
		☐ Direct ☐ Indirect	☐ Protective ☐ Unrelated
		☐ Direct ☐ Indirect	☐ Protective ☐ Unrelated
		☐ Direct ☐ Indirect	☐ Protective ☐ Unrelated
ANALYSIS:			